

Scientific Journal Quarterly of Middle East Studies

Vol 32. No 2. Summer 2025

Received date: 2024.11.09

Acceptance date: 2025.07.21

مرکز پژوهش‌های علمی و
مطالعات استراتژیک خاورمیانه

Home page: www.cmess.sinaweb.net

DOR: 20.1001.1.15601986.1404.32.2.1.0

Open government and promotion of governance in non-democratic countries; A case study of Qatar

Surya Bawar Omri¹, Seyyd Hossein Athari², Ruhollah Eslami Shabjare³, Vahid Sinaee⁴

Abstract

Improving the quality of governance in non-democratic countries is one of the problems and at the same time the paradoxes in political theories, but this has emerged in the reality of political systems and in recent years, by using the open government index, countries have been able to maintain their non-democratic nature and maintain a favorable quality of governance. Provide for their citizens. Qatar is among these countries that, despite the very low rank of 173 in democratic systems, has obtained a remarkable rank of 62 in the quality of governance in 2022. The purpose of the research is to investigate the effect of the open government index on the variables of government performance, and the question has been raised that what effect has the state of open government in Qatar had on the governance aspects? The research method is process research and time series technique is used. The results of the survey indicate that although the index of democracy and accountability of the government decreased in Qatar between 2004 and 2022, but through the improvement of the index of open government, which is a variable influencing the performance variables of the government (e-participation, effectiveness of government, transparency and satisfaction with Life) has been identified, has been able to improve its governance. Therefore, the implementation process of open government in Qatar indicates that open government can be an effective mechanism for decision-making based on evidence and services; A way to protect against corruption and improve the lifestyle of citizens and a way to create public value and trust in the government.

Keywords: Qatar, Open Government, Democracy, Transparency, Quality of governance.

1 - Doctoral student of political thought, Department of Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

2 - Associate Professor, Department of Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

3 - Assistant Professor, Department of Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

4 - Associate Professor, Department of Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

مرکز پژوهش‌های علمی و
مطالعات استراتژیک خاورمیانه

فصلنامه علمی مطالعات خاورمیانه

سال ۳۲، شماره ۲، پیاپی (۱۲۰)، تابستان ۱۴۰۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۳۰

Home page: www.cmess.sinaweb.net

DOR: ۲۰.۱۰۰۱.۱.۱۵۶۰۱۹۸۶.۱۴۰۴.۳۲.۲.۱۰

نوع مقاله: پژوهشی

حکومت باز و ارتقاء حکمرانی در کشورهای غیر دموکراتیک؛ مطالعه موردی قطر

سوریا باور عمری^۱، سیدحسین اطهری^۲، روح‌الله اسلامی شعبیره^۳، وحید سینایی^۴

چکیده

بهبود کیفیت حکمرانی در کشورهای غیر دموکراتیک یکی از مسائل و در عین حال پارادوکس‌های موجود در نظریات سیاسی است، لیکن این امر در واقعیت نظام‌های سیاسی ظهور یافته و در سال‌های اخیر با کاربرد شاخص حکومت باز کشورهایی توانسته‌اند ضمن حفظ ماهیت غیر دموکراتیک خود، کیفیت حکمرانی مطلوبی برای شهروندان خود ارائه نمایند. قطر از جمله این کشورهاست که علی‌رغم رتبه بسیار نازل ۱۷۳ در نظام‌های دموکراتیک، در کیفیت حکمرانی رتبه قابل تأمل ۶۲ را در سال ۲۰۲۲ به دست آورده است. هدف پژوهش بررسی تأثیر شاخص حکومت باز بر متغیرهای عملکرد حکومتی است و این سؤال مطرح شده که وضعیت حکومت باز در قطر چه تأثیری بر وجوه حکمرانی داشته است؟ روش پژوهش روند پژوهی می‌باشد و از تکنیک سری زمانی استفاده شده است. نتایج بررسی حاکی از آن است که هرچند شاخص دموکراسی و پاسخگویی طی بازه ۲۰۰۴ الی ۲۰۲۲ در قطر نزول نموده، لیکن قطر از طریق بهبود شاخص حکومت باز که عاملی تأثیرگذار بر متغیرهای عملکردی حکومت (مشارکت الکترونیک، اثربخشی حکومت، شفافیت و رضایت از زندگی) توانسته است شیوه حکمرانی خود را ارتقاء دهد. بر این اساس فرایند اجرایی حکومت باز در قطر حاکی از آن است که حکومت باز می‌تواند ساز و کاری مؤثر برای تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد و خدمات باشد؛ راهی برای محافظت در برابر فساد و ارتقاء نحوه زیست شهروندان و مسیری برای ایجاد ارزش عمومی و اعتماد به حکومت. روند مذکور در قطر نتیجه سیاست‌گذاری است که در برنامه چشم‌انداز ملی قطر ۲۰۳۰ طراحی شده و از سال ۲۰۰۸ در حال اجراست.

واژگان کلیدی: قطر، حکومت باز، دموکراسی، شفافیت، کیفیت حکمرانی.

۱ - دانشجوی دکتری اندیشه سیاسی، گروه علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

۲ - (نویسنده مسئول) دانشیار، گروه علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

۳ - استادیار، گروه علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

۴ - دانشیار، گروه علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

مقدمه

حکومت باز به طور گسترده به عنوان یکی از ویژگی‌های کلیدی حکمرانی معاصر در نظر گرفته می‌شود. این مفهوم وارد مرحله جدیدی شده و به یکی از موضوعات مهم جهانی تبدیل شده، زیرا استفاده گسترده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در جوامع مدرن تقاضاها و خواسته‌های جدیدی را به همراه داشته است. اندیشمندان حوزه سیاست معتقد هستند که ایده حکومت باز ریشه در صدها سال تئوری سیاسی دارد اما استفاده معاصر از این اصطلاح بر مفاهیم استانداردهای باز، منبع باز، داده‌های باز و نوآوری استوار می‌باشد و رویکرد جدیدی را برای حکمرانی نوین در سطح جهان پیشنهاد نموده است (Wirtz et al, 2022: 798). علاوه بر این، منشأ حکومت باز در اصل در ایده شفافیت بوده است؛ اما امروزه دولت‌ها تلاش می‌کنند تا برای مشارکت و همکاری با افراد و سازمان‌ها ایده دسترسی شهروندان را توسعه دهند و نقش فناوری‌های جدید را در پیشبرد نوآوری‌ها درک نموده و ارتقا دهند. واقعیت این است که ایده حکومت باز در قرن بیست و یکم مورد توجه ویژه قرار گرفته و در سال‌های اخیر تحقیقات زیادی را به خود جذب نموده است. این مفهوم در بسیاری از اقتصادهای توسعه یافته و در حال توسعه، محبوبیت ویژه کسب کرده است. تحقیقات حکومت باز اخیراً در رشته‌های مختلف از جمله مدیریت عمومی، علوم سیاسی و علوم اطلاعات و فناوری افزایش یافته است (Xu et al, 2024: 5). حکومت باز می‌تواند یک پلتفرم ایدئال برای بهبود حکمرانی باشد زیرا شفافیت را ترویج می‌دهد، ارتباط بین دولت و ذی‌نفعان را بهبود می‌بخشد، فساد و ناهنجاری‌ها را کاهش می‌دهد و اصلاحات و نوآوری‌ها را در مدیریت عمومی تشویق می‌کند. علاوه بر این، امکان استفاده از فناوری و ابزارهای لازم برای افزایش کارایی و اثربخشی رویه‌ها و خدمات دولتی را فراهم می‌کند، بنابراین گفته می‌شود که حکومت باز حکومت عصر جدید است که اهداف هزاره جدید را محقق می‌سازد (Alexopoulos et al, 2024; Huber et al, 2022).

پژوهشگران معتقد هستند که چارچوب حکومت باز مزایای گسترده‌ای برای نظام‌های سیاسی دارد و به طور عمده به منظور افزایش کارایی و اثربخشی عملکرد دولت هدف‌گذاری شده‌اند. به عنوان مثال، دسترسی به اطلاعات سازمان‌دهی شده درباره نقش‌ها و مسئولیت‌های دولت و کارگزاران آن به طور گسترده‌ای به عنوان پیش‌شرط ضروری برای موفقیت در اعمال شفافیت و ارتقاء اعتماد به حکومت شناخته شده است. استفاده از ابتکارات حکومت باز همچنین می‌تواند برای فرمول‌بندی سیاست‌های عمومی مؤثر و مبتنی بر شواهد مفید باشد. یک سیاست زمانی مؤثر و مفید است که بر اساس دستور

شهروندان و شواهد تدوین شود. این امر همچنین به بهبود اجرای آن سیاست‌ها کمک می‌کند. در مجموع امروزه این امر که ابتکارات دولت باز رابطه مستقیمی با حکمرانی دارند و مدل‌های حکومت باز را برای ترویج فرایندهای تصمیم‌گیری مؤثرتر، جلوگیری از فساد و بهبود مکانیسم‌های اثربخشی مورد تأیید قرار گرفته که پیامد آن افزایش اعتماد عمومی به حکومت بوده است. علاوه بر این، ابتکارات دولت باز به تقویت کانال‌های ارتباطی بین دولت‌ها و شهروندان کمک کرده که به بهبود حکمرانی و تجدید اعتماد به بخش عمومی کمک می‌نماید. به موازات این موضوعات، ایجاد ارزش شهروندی اولویت اصلی حکومت باز است چرا که اقدامات شفاف، مشارکتی یا تعاملی که توسط حکومت برنامه‌ریزی گردد، زمانی اثربخش خواهد بود که شهروندان را قادر سازند تا ارزش‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی یا استراتژیک یا ارزش ذاتی مرتبط با حکومت خود را درک نموده و در اجرای آنها کوشا باشند (Wirtz et al, 2022).

ویژگی‌های موجود در حکومت باز سبب شده تا از سوی برخی اندیشمندان به‌عنوان جایگزینی برای دموکراسی سنتی معرفی گردیده و برخی از کشورهای جهان نیز توجه ویژه‌ای به آن داشته باشند. تأکید صورت گرفته در این ایده بر این موضوع است که برخی از کشورهای جهان که به دلایل مختلفی در شاخص دموکراسی شرایط مساعدی ندارند، می‌توانند از طریق شاخص حکومت باز ناکارآمدی‌های خود را کاهش داده و وضعیت حکمرانی خود را ارتقاء بخشند. این امر امروزه مورد توجه کشورهای مختلفی قرار گرفته است از جمله کشورهای عربی حوزه خلیج فارس. از این میان، کشور قطر به‌عنوان نمونه مورد بررسی انتخاب شده چرا که بر اساس اطلاعات موجود این کشور طی بیش از بیست سال گذشته هیچ بهبودی در شاخص دموکراسی نداشته و در سال ۲۰۲۲ در رتبه بسیار نازل ۱۷۳ قرار گرفته است؛ اما در همین سال این کشور توانسته در کیفیت حکمرانی رتبه ۶۲ را در میان بیش از ۱۸۰ کشور به دست بیاورد که نشان‌دهنده جایگاه مناسب حکمرانی در قطر است. از آنجا که دموکراسی ایجادکننده این شرایط برای حکمرانی در قطر نبوده و طی بازه زمانی ۲۰۰۴ الی ۲۰۲۲ این کشور ارتقاء شاخص حکومت باز را پیگیری نموده است، هدف پژوهش بررسی وضعیت کشور قطر در حکومت باز و تأثیر آن بر سایر وجوه زیست مردم قطر و به موازات آن بررسی شاخص دموکراسی در این کشور و ارتباط آن با شاخص حکومت باز تعیین گردیده و این سؤال مطرح شده که وضعیت حکومت باز در قطر چه تأثیری بر وجوه حکمرانی داشته است؟

مبانی نظری

حکومت باز یک سیستم جدید از اعمال حکومت است که با بهره‌گیری از فرصت‌های موجود در فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، شیوه‌های سنتی دسترسی به اطلاعات و خدمات دولتی را متحول نموده است. حکومت باز به طور گسترده به معنای استفاده از فناوری‌های اطلاعات برای ایجاد گفتگوی مشارکتی و تعاملی بین سیاست‌گذاران و شهروندان در نظر گرفته می‌شود. حکومت باز جهت‌گیری در شیوه حکمرانی است که در آن اطلاعات بیشتری به صورت شفاف و تعاملی بین دولت‌ها و شهروندان و کسب و کارها مبادله می‌شود. این امر تنها یک مسئله یک طرفه نیست، بلکه به صورت دو سویه است که نه تنها نیازمند دخالت بازیگران حکومتی بلکه مشارکت بازیگران اجتماعی، به‌ویژه شهروندان است (González-Bustamante & Aguilar, 2023: 8). در نهایت، حکومت باز موج جدیدی از سیستم حکمرانی است که بر پایه اصول شفافیت و همکاری بنا شده تا عملکرد دولتی و اداری را بهبود بخشد و شیوه زیست شهروندان را با استفاده از دانش و تخصص و با پشتیبانی فناوری‌ها و نوآوری‌های جدید توسعه دهد (Xu et al, 2024; Wirtz et al, 2022: 9).

در سال‌های اخیر، حکومت باز توجه جهانی زیادی را به خود جلب کرده، اگرچه این مفهوم هم در استفاده عملی و هم در دانشگاهی هنوز در حال تحول است. در دهه آغازین قرن بیست اصطلاحات باز بودن و شفافیت اغلب به صورت متناوب استفاده می‌شدند و چنین بیان می‌گردید که شفافیت معادل حکومت باز است؛ با این حال، اکنون تصور می‌شود که مفهوم حکومت باز فراتر از بهبود شفافیت است؛ حکومت باز اکنون به معنای شیوه‌ای از حکمرانی است که در آن شهروندان نه تنها به اطلاعات، اسناد و رویه‌ها دسترسی دارند، بلکه می‌توانند به طور معناداری از طریق فناوری‌های نوین در امور مربوط به اجتماع مشارکت داشته باشند. حکومت باز به انتشار اطلاعات بخش عمومی در قالب‌های قابل تعامل و استاندارد برای افزایش دسترسی مردم به داده‌ها اشاره دارد (Park & Kim, 2022: 231). اصطلاح حکومت باز به طور رسمی در دهه ۱۹۵۰ در ایالات متحده معرفی شد تا به‌عنوان یک همنام برای شفافیت دولتی استفاده شود و در دهه ۱۹۷۰ حکومت باز به‌عنوان رازداری دولت و حق دانستن درباره تصمیمات عمومی معرفی گردید. در سه دهه گذشته، این مفهوم به‌عنوان جایگزینی برای دسترسی به اطلاعات و آزادی اطلاعات ظهور کرد. در آن زمان، دولت‌ها تغییرات عمده‌ای در نحوه مدیریت بخش عمومی به سمت ایجاد نهادهای قوی، پاسخگو، مؤثر و نماینده ایجاد نمودند. مدیریت عمومی جدید یکی از رویکردهای مدرن‌سازی مدیریت عمومی از دهه ۱۹۸۰ است که عناصر بیشتری از بخش

خصوصی مانند تمرکززدایی، سازمان‌های خودمختار یا مشتری‌مداری را در بخش عمومی ادغام می‌کند تا مدیریت عمومی کارآمدتری ایجاد کند. علاوه بر این، حرکت حکومت باز به دلیل پذیرش ابتکارات دولت الکترونیکی، به‌ویژه گسترش اینترنت که بخش عمومی و مدیریت را به طور چشمگیری در اواسط دهه ۱۹۹۰ تغییر داد، محبوب شد؛ اخیراً، این مفهوم به دلیل ترتیبات سیاسی و نهادی متعدد، نیروی جدیدی به دست آورده و مورد توجه ویژه قرار گرفته است (Bernot et al, 2024: 3).

بر این اساس، شاخص حکومت در سال‌های اخیر به‌ویژه برای کشورهایی که دارای مسائلی در شیوه تعیین حکومت و یا شرایط جغرافیای خاصی هستند، جهت ارتقاء شیوه حکمرانی مورد توجه قرار گرفته است. برخی از مهم‌ترین این ویژگی‌ها عبارت هستند از:

- افزایش شفافیت و پاسخگویی اقدامات دولت: حکومت باز با ایجاد دسترسی گسترده برای شهروندان سبب می‌گردد تا بیش از شرایط عادی به فعالیت‌های دولت واقف شوند و از این طریق به بهبود شرایط شهروندان در نظارت بر دولت یاری می‌رساند.

- مشارکت مستقیم عمومی بیشتر در تصمیم‌گیری: در این خصوص، حکومت باز شاخص مشارکت الکترونیک را جایگزین مشارکت مستقیم نموده و عقیده اندیشمندان بر این است که مشارکت الکترونیک کاستی‌های مشارکت مستقیم یا باواسطه را کاهش داده است.

- فرایندهای تصمیم‌گیری سریع‌تر و کارآمدتر: کاهش زمان و فرایند حضور شهروندان در امور مربوط به خود از جمله ویژگی‌های بارز حکومت باز است که این امر را از طریق بهبود اثربخشی حکومت اجرا می‌نماید.

- بهبود شرایط زیست شهروندان: نهایت عملکرد حکومت باز، بهبود شرایط زیست شهروندان است که از طریق افزایش رفاه و رضایت از زندگی آنان محقق می‌شود (Xu et al, 2024: 8).

همان گونه که مشخص است، هرچند نهایت شاخص حکومت باز با آنچه شاخص دموکراسی تعقیب می‌نماید، یکسان است و بهبود شرایط زیست شهروندان را هدف‌گذاری نموده، لیکن مسیر دستیابی به آن الزاماً با ابعاد شاخص دموکراسی یکسان نیست؛ به بیان دیگر، حکومت باز ارتقاء حکمرانی را از مسیری پیگیری می‌نماید که هرچند دارای تعارض با دموکراسی نیست، لیکن الزاماً هم‌راستا با تمامی ابعاد آن نیز نمی‌باشد. حکومت باز به معنای شیوه‌ای از حکمرانی است که شفافیت، مشارکت و بهبود شیوه زیست شهروندان را در اولویت قرار می‌دهد. این نوع حکومت می‌تواند با استفاده از تکنولوژی‌های نوین و اصول مدیریتی جدید، جایگزینی برای دموکراسی سنتی باشد. مزایای حکومت

باز شامل افزایش اعتماد عمومی به دولت، بهبود کارایی و اثربخشی دولت و تقویت مشارکت و نظارت شهروندان از طریق پلتفرم‌های نوین است. به همین دلیل، فرضیات ذیل در خصوص نحوه عملکرد حکومت باز در یک کشور مطرح گردیده است:

- حکومت باز نوع نوینی از مشارکت که مشارکت الکترونیک باشد را تقویت می‌نماید.
 - حکومت باز بر ارائه خدمات به شهروندان تأکید دارد و به همین دلیل اثربخشی حکومت مورد تأکید است.
 - حکومت باز با شفافیت رابطه مستقیم دارد و بدون شفافیت حکومت باز فاقد معنی است.
 - حکومت باز از طریق بهبود شرایط زندگی موجب ارتقاء رضایت از زندگی شهروندان می‌گردد.
 - تأمین متغیرهای عملکرد حکومت از طریق شاخص حکومت باز به ارتقاء کیفیت حکمرانی منتهی می‌گردد حتی در صورتی که شاخص دموکراسی بهبود نیافته باشد.
- بنابر آنچه ذکر گردید، چارچوب مفهومی و عملیاتی پژوهش حاضر بر این اساس است که روند متغیرهای عملکرد حکومت (مشارکت، پاسخگویی، اثربخشی، رضایت از زندگی و شفافیت) را در کشور قطر مورد بررسی قرار داده و ارتباط آنها با دو شاخص حکومت باز و دموکراسی مورد بررسی قرار گیرد.

پیشینه پژوهش

بررسی سوابق مطالعات انجام شده در ایران در خصوص کشور قطر حاکی از آن است که پژوهشی که دارای قرابت محتوایی با مقاله حاضر باشد به انجام نرسیده، به همین دلیل نیز این امر ضرورت پژوهش و در عین حال وجه تمایز آن محسوب می‌گردد. پیشینه پژوهش لاتین اما دارای برخی مقالات است که دارای قرابت محتوایی با پژوهش هستند که مهم‌ترین آنان با اولویت مقالات جدیدتر بررسی شده‌اند. البینالی^۱ و همکاران (۲۰۲۳) تمایل شهروندان قطر به استفاده از امکانات حکومت باز را مورد بررسی قرار داده و به این نتیجه رسیده‌اند که استقبال بسیار مناسبی در استفاده از ابعاد و امکانات حکومت باز در قطر وجود دارد.

پیترز^۲ (۲۰۲۳) با بررسی خدمات ارائه شده از سوی حکومت‌های استبدادی و غیر استبدادی به این نتیجه رسیده است که همچون نظام‌های سیاسی دموکراتیک، نظام‌های سیاسی استبدادی نیز کارکردهایی

1 - Albinali et al

2 - Peters

همچون خدمات عمومی و اثربخشی را جهت بهبود شیوه حکمرانی خود نیازمند هستند که به دلیل نبود ساز و کارهای دموکراتیک در نظام سیاسی، از ویژگی‌های حکومت باز استفاده می‌نمایند.

لی^۱ (۲۰۲۲) بهبود شفافیت در نظام‌های استبدادی را راهکاری برای افزایش جلب نظر شهروندان معرفی نموده که با افزایش شفافیت نارضایتی مردم از خیابان‌ها به نهادها هدایت شده و به جای ناامنی، ثبات اجتماعی در حکومت‌های خودکامه را تقویت می‌کند. وی با بررسی چین در این مورد چنین نتیجه گرفته که شفافیت سبب شده تا ترجیح شهروندان به نهادهای حقوقی و سیاسی بهبود یافته و باعث شود وقتی که از دولت شکایت دارند، مؤسسات را بر اعتراض اولویت دهند.

کورمانوف و ناکس^۲ (۲۰۲۲) رژیم‌های غیر دموکراتیک در آسیای مرکزی را مورد بررسی قرار داده و معتقد هستند که چنین کشورهایی از مفهوم حکومت باز برای مشروعیت بخشیدن به حکومت خود و تضمین بقای بلند مدت آن استفاده می‌کنند و جایگاه خود در شاخص حکومت باز را برای ارتقای وجهه خود در جامعه بین‌المللی بهبود می‌بخشند.

لین^۳ (۲۰۲۰) حکومت باز در چین به‌عنوان یک نظام سیاسی استبدادی را مورد بررسی قرار داده و معتقد است که در چنین نظام‌هایی، حکومت باز به‌عنوان ابزاری جهت نوآوری در قوانین و افزایش پاسخگویی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

الکوبیسی^۴ (۲۰۱۹) حکومت باز در قطر به‌عنوان یک کشور در حال توسعه را با انگلیس به‌عنوان یک کشور توسعه یافته مقایسه نموده و به این نتیجه رسیده که هرچند انگلیس دارای وضعیت بهتری در حکومت باز است، قطر نیز دستاوردهای مناسبی در خصوص این شاخص داشته است.

بنابر آنچه ذکر گردید، پژوهش حاضر روند حکمرانی قطر بدون دموکراسی و تأکید بر حکومت باز را هدف قرار داده که تا کنون مورد توجه قرار نگرفته است.

روش تحقیق

بر اساس محتوای مورد بررسی، روش پژوهش مقاله حاضر ترکیبی است: ابتدا بر اساس روند پژوهی متغیرهای انتخاب شده در پژوهش با استفاده از تکنیک سری زمانی^۵ بررسی شده‌اند؛ اما از آنجا که

1 - Li

2 - Kurmanov and Knox

3 - Lin

4 - Al-Kubaisi

5 - Time Series

عموم روش‌های کمی متقارن هستند، به این معنی که اثرگذاری متغیر مستقل و وابسته را یکسان محاسبه می‌نماید، از ضریب دی سامرز که نامتقارن است جهت تعیین متغیر مستقل و وابسته در روابط مورد بررسی استفاده شده است.

سری زمانی به دنبال الگوهای موجود در مجموعه داده‌هایی است که به صورت مرتب در طول زمان گردآوری شده‌اند. تکنیک‌های سری زمانی برای تحلیل داده‌های وابسته به زمان استفاده می‌شوند و به منظور درک الگوهای گذشته و آینده یک مجموعه داده زمانی به کار می‌روند. فرایند سری‌های زمانی توالی‌های پیوسته یا گسسته داده‌های کمی معطوف به لحظات خاص در زمان و مطالعات آماری توزیع آنها است (شفیعی، ۱۳۹۰: ۸۶). سری زمانی، مجموعه مشاهداتی است که بر حسب زمان مرتب شده‌اند؛ به عبارت دیگر، سری زمانی عبارت از داده‌هایی است که از مشاهده یک پدیده در طول زمان به دست آمده است. تجزیه و تحلیل سری‌های زمانی متضمن توصیف فرایند یا پدیده‌ای است که تولید دنباله می‌کند (خرمی، ۱۳۸۶: ۱۳). سری‌های زمانی تغییرات مجموعه‌ای از حوادث را در طول زمان اندازه می‌گیرد و به این ترتیب رویدادها را قابل پیش‌بینی می‌سازد (شفیعی، ۱۳۹۰: ۸۶). از میان مدل‌های متفاوت در بررسی سری‌های زمانی، مدل آریما^۱ کاربرد فراوانی دارد زیرا توانایی فراوانی برای تحلیل سری‌های زمانی نایستا دارد (خرمی، ۱۳۸۶: ۸۶) و در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته است.

دی سامرز^۲ که به عنوان ضریب همبستگی رتبه سامرز نیز شناخته می‌شود، یک معیار آماری است که برای ارزیابی قدرت و جهت ارتباط بین دو متغیر استفاده می‌شود به همین جهت نیز استفاده از دی سامرز زمانی مناسب است که هدف تمایز قائل شدن میان دو متغیر برای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری است؛ چرا که دی سامرز نامتقارن بوده و بر اساس شیوه محاسبه ارتباط بین دو متغیر، ضریب تأثیر متفاوتی برای دو متغیر محاسبه می‌نماید که از این طریق می‌توان متغیر مستقل و وابسته را شناسایی نمود.

تعریف مفهومی متغیرهای پژوهش و پایگاه داده‌های آنان به شرح ذیل است:

(۱) حکومت باز شاخصی است که امکانات فنی یک کشور که مبنای ارائه خدمات آنلاین را برای تمام شهروندان فعال می‌سازد، مورد سنجش قرار گرفته است.^۳ به بیان دیگر، شاخصی است که برای

1 - ARIMA model

2 - Somers' d

3 - publicadministration.desa.un.org

ارزیابی میزان توسعه و استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در حکمرانی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد (Febriyanti et al, 2023: 5). ابعاد سه‌گانه شاخص حکومت باز عبارت هستند از: زیرساخت‌های ارتباطی^۱، سرمایه انسانی^۲ و خدمات آنلاین^۳. از ترکیب این سه، شاخص حکومت باز طراحی می‌شود که در مقیاسی بین ۰ تا ۱۰۰ بررسی شده و بر همین اساس به پنج گروه تقسیم شده‌اند:

امتیاز بین ۸۰ الی ۱۰۰: فعالیت کامل شاخص

امتیاز بین ۶۰ الی ۷۹: فعالیت شاخص

امتیاز ۴۰ الی ۵۹: فعالیت ناقص شاخص

امتیاز ۲۰ الی ۳۹: اختلال فعالیت شاخص

امتیاز زیر ۲۰: فقدان فعالیت شاخص

(۲) شاخص دموکراسی: این شاخص نتایج تحقیقات سالیانه واحد اطلاعات اکونومیست درباره وضعیت دموکراسی است^۴ و بر اساس ۶۰ موضوع در قالب ۱۵ متغیر بررسی می‌گردد و ابعاد پنج‌گانه اصلی آن عبارت هستند از: شیوه‌های انتخابات، تکررگرایی، آزادی‌های مدنی، مشارکت سیاسی و فرهنگ سیاسی (Angiolillo et al, 2024: 9). شاخص دموکراسی بر اساس معیارهای بررسی شده به مقیاسی بین ۰ تا ۱۰۰ تبدیل شده و بر این اساس کشورها را می‌توان بر مبنای ذیل به چهار دسته تقسیم نمود:

- دموکراسی‌های کامل (امتیاز ۸۰-۱۰۰)

- دموکراسی‌های ناقص (امتیاز ۶۰-۷۹)

- رژیم‌های ترکیبی (امتیاز ۴۰-۵۹)

- رژیم‌های نیمه استبدادی (امتیاز ۲۰-۳۹)

- رژیم‌های استبدادی (امتیاز زیر ۲۰).

(۳) شاخص مشارکت الکترونیکی: شاخص مشارکت الکترونیکی به منظور ایجاد نظمی در اندازه‌گیری دولت الکترونیک با ارائه ارتباط سه عامل در مشارکت شهروندی: انتشار اطلاعات الکترونیکی،

1 - Telecommunication Infrastructure

2 - Human Capital

3 - Online Service

4 - eiu.com/n/campaigns/democracy-index

مشاوره الکترونیکی و مشارکت الکترونیکی در تصمیم‌گیری مطرح شده است.^۱ شاخص مشارکت الکترونیکی به عنوان یک شرط لازم با سطح اطلاعاتی شروع می‌شود که طی آن دولت اطلاعات اولیه را به مؤلفان خود ارائه می‌دهد که منجر به شکل دوم، یک شکل دوطرفه که در آن از مردم دعوت می‌شود تا نظرات خود را به دولت‌ها ارائه دهند و در نهایت، مشارکت گزینه‌ای که طی آن شهروندان با رهبری فرایند سیاست‌گذاری به شخصیت اصلی تبدیل می‌شوند. در این شاخص میزان دسترسی به نظرسنجی‌ها، بلاگ‌ها، شبکه‌های اجتماعی، گروه‌های خبری و سایر خدمات تعاملی که تسهیل‌کننده مشارکت هستند اندازه‌گیری می‌شود (Iuliano et al, 2024: 4). شیوه تقسیم‌بندی این شاخص همچون حکومت باز است.

(۴) پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری^۲: سنجش میزان مشارکت شهروندان یک کشور در انتخاب دولت خود و همچنین آزادی بیان، آزادی تشکل و وجود رسانه‌های آزاد^۳. این متغیر در صدد درک این موضوع است که تا چه میزان مردم می‌توانند دولت را در برابر آنچه بر آنها تأثیر می‌گذارد مورد سؤال و بازخواست قرار دهند، تا چه میزان افراد قادر هستند اهداف خود را انتخاب و پیگیری نمایند و آزادانه نظرات خود را بیان کنند. آزادی بیان سبب مشارکت افراد می‌شود و این مشارکت عاملی برای رهبری و مشروعیت بخشیدن به سازمان‌ها و نهادها و رضایت بیشتر افراد و بهبود کیفیت زندگی است (کریم‌پور و همکاران، ۱۴۰۰: ۳۲؛ ۱۶۷؛ ساعی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۵؛ Arampatzi et al, 2019: 117). شیوه تقسیم‌بندی این شاخص همچون حکومت باز است.

(۵) شفافیت^۴: شفافیت به دسترسی شهروندان به اطلاعات باز در مورد اقدامات حکومت و پیامدهای آن اقدامات اشاره دارد^۵. شفافیت ارتباط باز بین دولت‌ها و شهروندان است که از ظرفیت کامل اطلاعات (کامل بودن، مربوط به زمان، مرتبط بودن، دقت، کیفیت و مالکیت) محافظت می‌کند و هنگام پردازش اطلاعات حریم خصوصی و منافع آنها را حفظ می‌کند. در نهایت، شفافیت به میزان در دسترس بودن داده‌ها و اسناد توسط دولت‌ها برای عموم با توجه به نیازهای آنها اشاره دارد که

1 - publicadministration.un.org

2 - Accountability and Responsibility

3 - worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators

4 - Transparency

5 - transparency.org

بعدها اقدامات دولت‌ها را ارزیابی کرده و آنها را در قبال اقداماتشان پاسخگو می‌دانند (Leone de 4: 2024, Castris). شیوه تقسیم‌بندی این شاخص همچون حکومت باز است.

۶) رضایت از زندگی^۱: رضایت از زندگی ارزیابی کیفیت زندگی یک فرد است. از نظر خلق و خو، رضایت از رابطه اجتماعی، اهداف به دست آمده، خودپنداره و توانایی درک خود برای کنار آمدن با زندگی ارزیابی می‌شود (Özkan et al, 2023: 3). همچنین به‌عنوان یک ارزیابی شناختی و کلی از ابعاد محسوس مانند احساسات، عواطف و فرایندهای ذهنی زندگی فرد تعریف می‌شود^۲. شیوه تقسیم‌بندی این شاخص همچون حکومت باز است.

۷) اثربخشی حکومت^۳: درک برداشت از کیفیت خدمات عمومی، کیفیت خدمات ملکی و میزان استقلال آن از فشارهای سیاسی، کیفیت تدوین و اجرای سیاست و تعهد دولت به این موارد است^۴. اثربخشی دولت، کارآمدی دولت در انجام وظایف محوله که شامل مقولاتی همچون تهیه و تدارک خدمات عمومی یا کیفیت نظام اداری، صلاحیت و شایستگی کارگزاران و استقلال خدمات همگانی از فشارهای سیاسی است (Wandaogo, 2022: 3843). اثربخشی دولت می‌تواند نتایجی را به بار بیاورد که نیازهای جامعه را برآورده سازد و دولت از منابع محدود تحت اختیار خود بیشترین استفاده را ببرد و به بهبود کسب و کار و آزادی اقتصادی و در نتیجه رفاه بیشتر منجر شود. در واقع عملکرد نامناسب دولت‌ها، حجم کاری زیاد و توان ناکافی دولت‌ها برای خدمت‌رسانی زمینه سلب اعتماد شهروندان و در نتیجه افزایش دغدغه ذهنی آنان را فراهم می‌آورد (Paanakker et al, 2020: 9). در شاخص خدمات عمومی سنجش کارکردهای اساسی دولتی مورد نظر است که شامل خدمات ضروری، مانند بهداشت، آموزش، آب و فاضلاب، زیرساخت‌های حمل و نقل، برق و اینترنت و ... است. این شاخص همچنین شامل توانایی دولت برای محافظت از شهروندان خود در برابر تروریسم و خشونت است. نحوه تخصیص خدمات عمومی نیز مورد توجه است به این مفهوم که وظایف و خدمات اساسی که آیا به طور محدود به نخبگان حکومتی و وابستگان آنها ارائه می‌شود یا سطوح خدمات به عموم مردم یکسان است. این شاخص همچنین سطح و نگهداری زیرساخت‌های عمومی

1 - Life satisfaction

2 - worldhappiness.report

3 - Government Effectiveness

4 - worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators

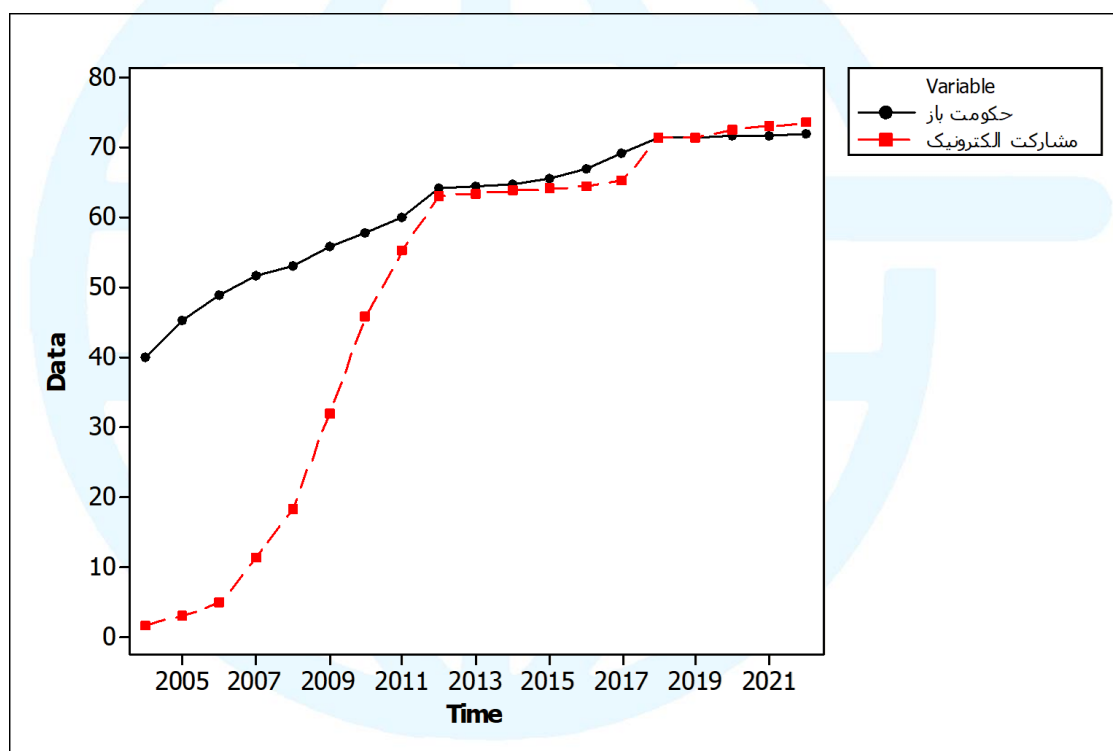
را تا حدی در نظر می‌گیرد که فقدان آن بر توسعه بالفعل یا بالقوه کشور تأثیر منفی می‌گذارد. شیوه تقسیم‌بندی این شاخص همچون حکومت باز است.

یافته‌ها

بررسی روند متغیرهای پژوهش بر اساس روابط میان دو متغیر اصلی که حکومت باز و دموکراسی هستند، طراحی شده و در هر بخش ابتدا نمودار ارتباط دو متغیر مورد و روند آنها در سری زمانی تشریح شده و سپس آزمون فرضیات آنها که عبارت است از ضریب سری زمانی و دی سامرز بررسی شده است.

الف) سری زمانی حکومت باز و مشارکت الکترونیک

نمودار ۱- سری زمانی حکومت باز و مشارکت الکترونیک

همچنان که در نمودار مشخص است، حکومت باز روند مثبت و صعودی را طی نموده و از وضعیت فعالیت ناقص به وضعیت فعالیت کامل رسیده که این امر نشان‌دهنده این موضوع است که شاخص حکومت باز به لحاظ کمی و کیفی صعود مناسبی را در سری زمانی مورد بررسی داشته است. مشارکت الکترونیک نیز همچو حکومت باز دارای روند صعودی مطلق بوده و از بدترین شرایط (فقدان فعالیت شاخص) به بهترین وضعیت (فعالیت کامل شاخص) رسیده که این امر تأیید می‌نماید که شاخص مشارکت الکترونیک روند صعودی بسیار مناسبی در قطر داشته است.

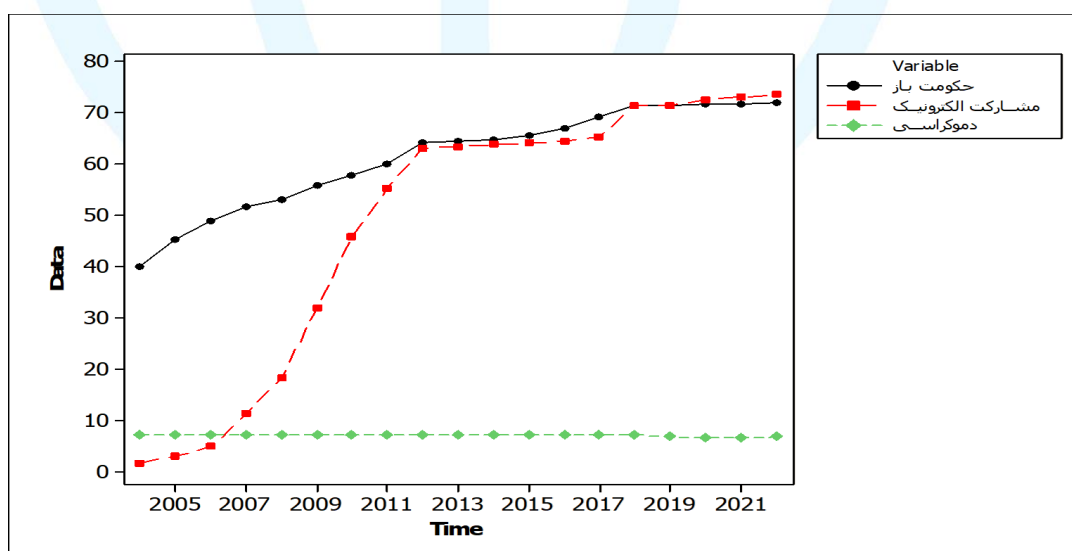
جدول شماره ۱- آزمون فرضیات حکومت باز و مشارکت الکترونیک

متغیر	بهترین وضعیت		بدترین وضعیت		تفاضل سری زمانی (۲۰۲۲-۲۰۰۴)	ضریب عملکرد در سری زمانی	ضریب سامرز	
	میزان	سال	میزان	سال			تأثیرگذاری	تأثیرپذیری
حکومت باز	۷۱.۸۹	۲۰۲۲	۴۰.۰۴	۲۰۰۴	۳۱.۷۴	۰.۷۹۵	۰.۹۵۵	۰.۷۱۵
مشارکت الکترونیک	۷۳.۵	۲۰۲۲	۱.۶۴	۲۰۰۴	۷۱.۸۵	۰.۸۴۴	۰.۷۱۵	۰.۹۵۵

بررسی وضعیت دو شاخص حکومت باز و مشارکت الکترونیک نیز تأیید نموده که هر دو شاخص دارای روند صعودی بسیار مناسبی بوده‌اند و در مقایسه با یکدیگر نیز مشارکت الکترونیک روند صعودی بهتری داشته که مهم‌ترین دلیل آن نیز تفاضل بسیار بیشتر این شاخص نسبت به حکومت باز است. در خصوص تأثیرگذاری این دو متغیر بر یکدیگر نیز ضریب نامتقارن سامرز مشخص ساخته که شاخص حکومت باز تأثیرگذاری بیشتری بر مشارکت الکترونیک دارد و به همین دلیل نیز متغیر مستقل در رابطه بین این دو می‌باشد؛ بنابراین به احتمال ۹۹ درصد شاخص حکومت باز موجب افزایش مشارکت الکترونیک در قطر شده است.

(ب) سری زمانی حکومت باز و دموکراسی

نمودار ۱- سری زمانی حکومت باز و دموکراسی

روند طی در شاخص دموکراسی در کشور قطر حاکی از آن است که این شاخص روند نزولی بسیار ضعیفی را طی نموده و در تمامی سال‌های سری زمانی ۲۰۰۴ الی ۲۰۲۲ دارای وضعیت بسیار نامناسب‌تری از شاخص‌های حکومت باز و مشارکت الکترونیک بوده است. وضعیت کیفی متغیر نیز

حاکی از آن است که نزول رخ داده در روند بررسی شده تأثیری بر وضعیت شاخص دموکراسی نداشته و در تمام سری زمانی قطر در وضعیت استبدادی کامل قرار داشته ست. در مجموع شاخص دموکراسی در قطر از وضعیت کاملاً نامناسبی برخوردار است و روند شاخص نیز حاکی از آن است که تلاشی در جهت بهبود آن به انجام نرسیده است.

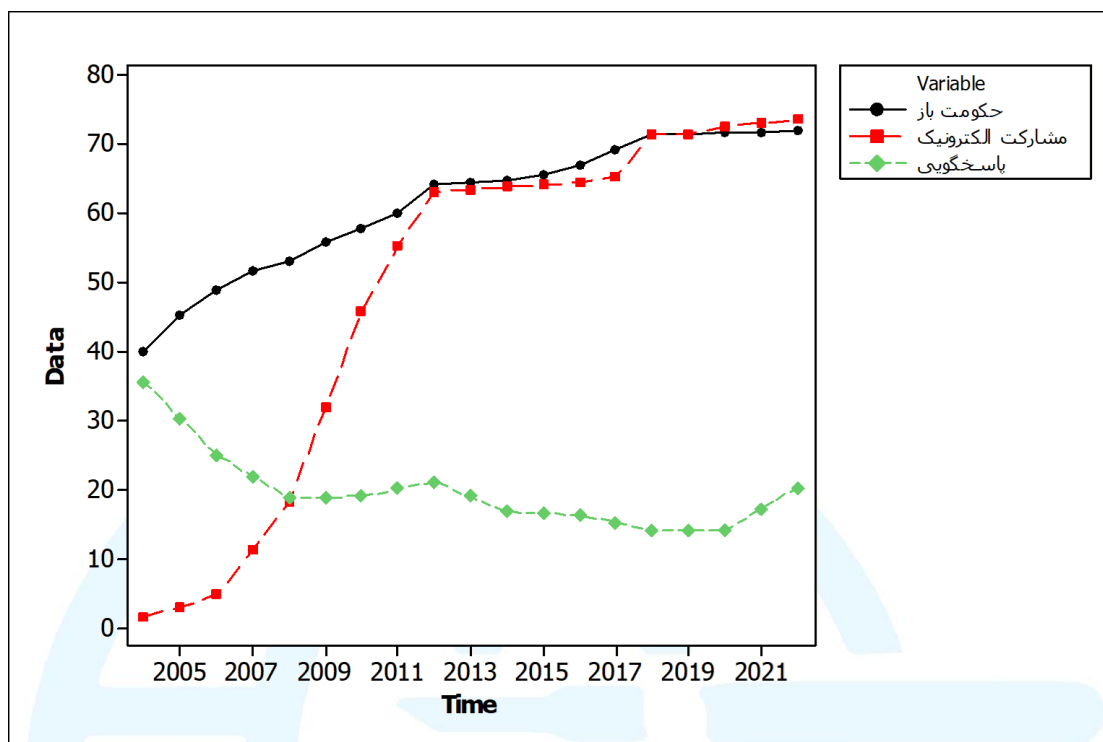
جدول شماره ۲- آزمون فرضیات حکومت باز و دموکراسی

متغیر	بهترین وضعیت		بدترین وضعیت		تفاضل سری زمانی (۲۰۲۲-۲۰۰۴)	ضریب عملکرد در سری زمانی	ضریب سامرز			
	میزان	سال	میزان	سال			تأثیرگذاری		تأثیرپذیری	
							حکومت باز	مشارکت الکترونیک	حکومت باز	مشارکت الکترونیک
دموکراسی	۷.۱۴	۲۰۱۲	۶.۴۲	۲۰۲۰	-۰.۳۸	-۰.۰۷	-۰.۵۳۳	-۰.۵۳۰	-۰.۳۶۴	-۰.۳۰۵

بررسی وضعیت شاخص دموکراسی در سری زمانی ۲۰۰۴ الی ۲۰۲۲ در قطر حاکی از آن است که این شاخص دارای عملکرد منفی در روند مورد بررسی است و به همین دلیل نیز علاوه بر کمتر شدن شاخص در انتهای بازه مورد بررسی نسبت به ابتدای آن، عملکرد آن نیز دارای ضریب منفی شده است. تعیین سال ۲۰۲۰ به عنوان بدترین عملکرد در سری زمانی نیز دال بر همین امر است. در مقابل و از طریق ضریب سامرز مشخص شده که علاوه بر آنکه دموکراسی متغیر تأثیرگذار نسبت به حکومت باز و مشارکت الکترونیک است، اما در قطر بر هر دو متغیر تأثیر منفی نسبتاً قوی دارد که به این معنی است که کاهش شاخص دموکراسی ارتباط معکوس با حکومت باز و مشارکت الکترونیک داشته و به موازات کاهش دموکراسی، شاخص حکومت باز و مشارکت الکترونیک به عنوان جایگزینی برای آن بهبود یافته اند.

پ) سری زمانی حکومت باز و پاسخگویی حکومت

نمودار ۳- سری زمانی حکومت باز و پاسخگویی حکومت

روند شاخص پاسخگویی حکومت در روند مورد بررسی نزولی بوده و به طور کلی این شاخص در قطر وضعیت نامطلوبی داشته است. نسبت به دو شاخص حکومت باز و مشارکت الکترونیک نیز این شاخص نزولی بوده است. وضعیت کیفی متغیر نیز حاکی از آن است که هر چند در آغاز و پایان سری زمانی در وضعیت اختلال فعالیت قرار گرفته اما در بخشی از روند مورد بررسی از این شرایط نیز نزول نموده و به وضعیت فقدان اثرگذاری و فعالیت که نشان دهنده بدترین وضعیت پاسخگویی است، رسیده است. در مجموع شاخص پاسخگویی در این کشور از وضعیت مناسبی برخوردار نبوده و روند شاخص نیز حاکی از آن است که تلاشی نیز در جهت بهبود آن به انجام نرسیده است.

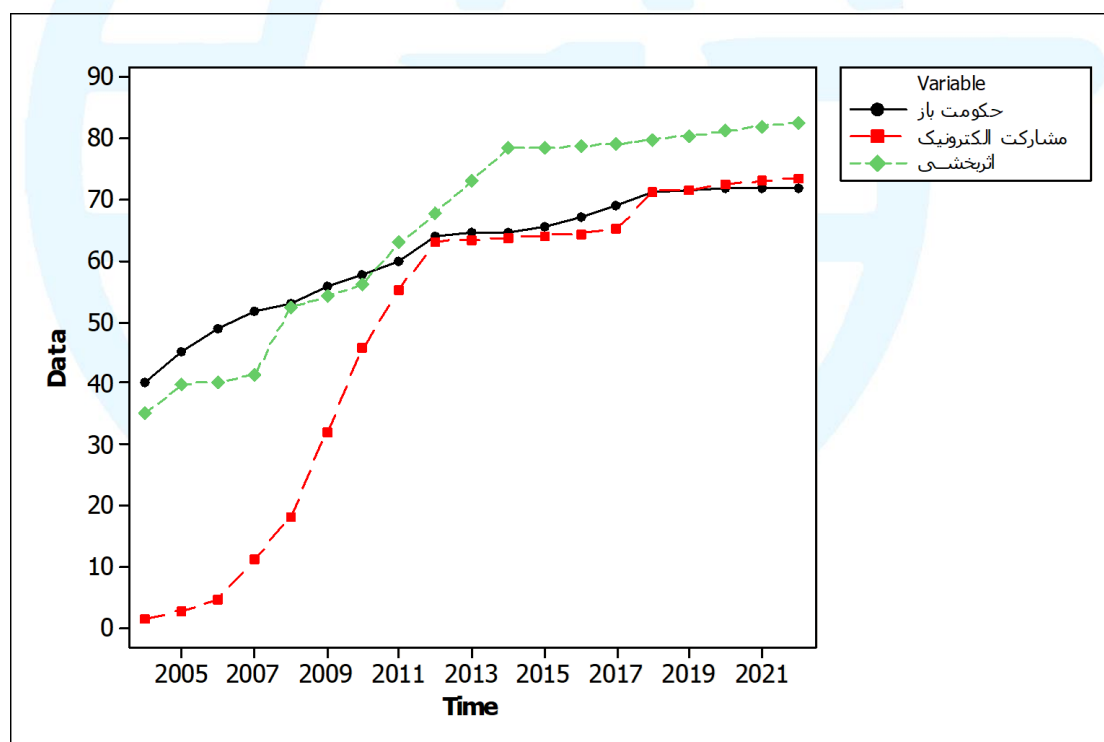
جدول شماره ۳- آزمون فرضیات حکومت باز و پاسخگویی حکومت

متغیر	بهترین وضعیت		بدترین وضعیت		تفاضل سری	ضریب عملکرد در سری زمانی	ضریب سامرز			
	میزان	سال	میزان	سال			تأثیرگذاری		تأثیرپذیری	
							حکومت باز	مشارکت الکترونیک	حکومت باز	مشارکت الکترونیک
پاسخگویی	۳۵.۵۸	۲۰۰۴	۱۴.۰۱	۲۰۲۰	-۱۵.۲۹	-۰.۶۳۲	-۰.۶۰۳	-۰.۶۷۹	-۰.۵۳۴	-۰.۵۰۵

بررسی وضعیت شاخص پاسخگویی حکومت در سری زمانی ۲۰۰۴ الی ۲۰۲۲ در قطر حاکی از آن است که این شاخص دارای عملکرد منفی در روند مورد بررسی است و به همین دلیل نیز علاوه بر کمتر شدن شاخص در انتهای بازه مورد بررسی نسبت به ابتدای آن، عملکرد آن نیز دارای ضریب منفی نسبتاً شدید شده است. تعیین سال ۲۰۰۴ به عنوان بهترین عملکرد در سری زمانی نیز دال بر همین امر است. در مقابل و از طریق ضریب سامرز مشخص شده که علاوه بر آنکه پاسخگویی حکومت متغیر مهم‌تری نسبت به حکومت باز و مشارکت الکترونیک است، اما در قطر بر هر دو متغیر تأثیر منفی نسبتاً قوی دارد که به این معنی است که کاهش شاخص پاسخگویی حکومت ارتباط معکوس با حکومت باز و مشارکت الکترونیک داشته و به موازات کاهش پاسخگویی حکومت، شاخص حکومت باز و مشارکت الکترونیک به عنوان جایگزینی برای آن بهبود یافته‌اند.

ت) سری زمانی حکومت باز و اثربخشی حکومت

نمودار ۴- سری زمانی حکومت باز و اثربخشی حکومت

روند بررسی شده در شاخص اثربخشی حکومت در کشور قطر حاکی از آن است که این شاخص روند صعودی مناسبی را طی نموده و در بخش عمده سری زمانی ۲۰۰۴ الی ۲۰۲۲ دارای وضعیت بهتری از شاخص‌های حکومت باز و مشارکت الکترونیک بوده است. وضعیت کیفی متغیر نیز حاکی از آن است که هرچند در آغاز در وضعیت نامساعدی قرار داشته و با اختلال اساسی مواجه بوده اما طی صعود

دائمی در روند بررسی شده به بهترین وضعیت ممکن رسیده و شرایط فعالیت کامل را به دست آورده است. در مجموع شاخص اثربخشی در قطر از وضعیت بسیار مناسبی برخوردار است و روند شاخص نیز حاکی از آن است که تلاش فراوانی در جهت بهبود آن به انجام رسیده است.

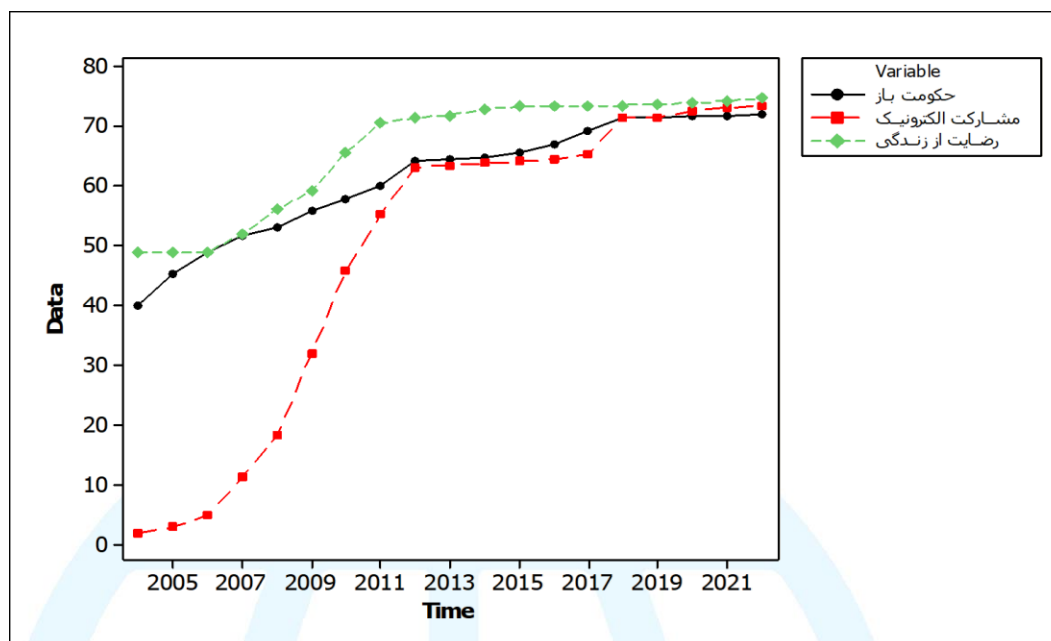
جدول شماره ۴- آزمون فرضیات حکومت باز و اثربخشی حکومت

متغیر	بهترین وضعیت		بدترین وضعیت		تفاضل سری زمانی	ضریب عملکرد در سری زمانی	ضریب سامرز			
	میزان	سال	میزان	سال			تأثیر گذاری		تأثیر پذیری	
							حکومت	مشارکت	حکومت	مشارکت
اثربخشی	۸۲.۵۵	۲۰۲۲	۳۵.۱۵	۲۰۰۴	۴۷.۴	۰.۸۲۹	۰.۶۴۳	۰.۷۲۲	۰.۹۲۰	۰.۸۶۷

بررسی وضعیت شاخص اثربخشی حکومت در سری زمانی ۲۰۰۴ الی ۲۰۲۲ در قطر حاکی از آن است که این شاخص دارای عملکرد مثبت بسیار مناسبی در روند مورد بررسی است و به همین دلیل نیز علاوه بر افزایش چشمگیر شاخص در انتهای بازه مورد بررسی نسبت به ابتدای آن (بیش از دو برابر)، عملکرد آن نیز دارای ضریب مثبت بسیار قوی شده است. تعیین سال ۲۰۰۴ به عنوان بدترین عملکرد در سری زمانی و سال ۲۰۲۲ به عنوان بهترین عملکرد نیز دال بر همین امر است. ضریب سامرز مشخص شده که شاخص اثربخشی متغیری تأثیرپذیر از حکومت باز و مشارکت الکترونیک بوده و اثربخشی ضریب تعیین مثبت بسیار بالایی از این دو شاخص داشته است؛ بنابراین بهبود شرایط شاخص حکومت باز و مشارکت الکترونیک تأثیر بسیار مناسبی بر شاخص اثربخشی حکومت در قطر داشته است.

(ث) سری زمانی حکومت باز و رضایت از زندگی

نمودار ۵- سری زمانی حکومت باز و رضایت از زندگی

روند بررسی شده در شاخص رضایت از زندگی در کشور قطر حاکی از آن است که این شاخص روند صعودی بسیار مناسبی را طی نموده و در بخش عمده سری زمانی ۲۰۰۴ الی ۲۰۲۲ دارای وضعیت بهتری از شاخص‌های حکومت باز و مشارکت الکترونیک بوده است. وضعیت کیفی متغیر نیز حاکی از آن است که هرچند در آغاز در وضعیت فعالیت ناقص قرار داشته اما طی صعود دائمی در روند بررسی شده وضعیت بهتری را کسب نموده و به شرایط فعالیت رسیده است. در مجموع شاخص رضایت از زندگی در قطر از وضعیت مناسبی برخوردار است و روند شاخص نیز حاکی از آن است که تلاش فراوانی در جهت بهبود آن به انجام رسیده است.

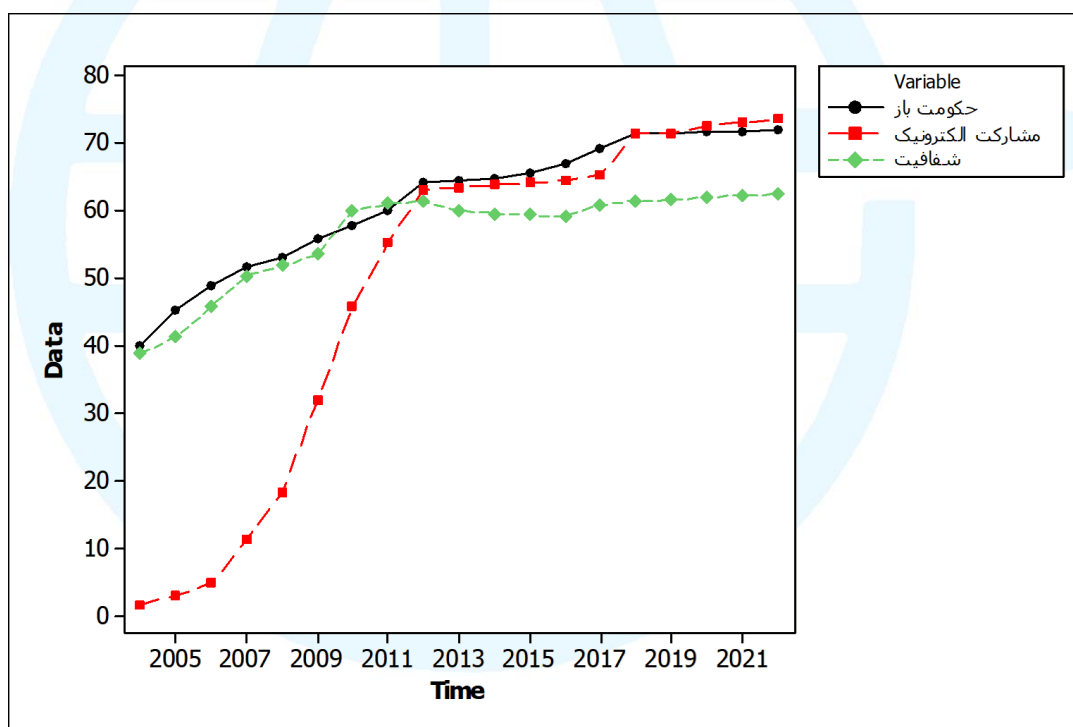
جدول شماره ۵- آزمون فرضیات حکومت باز و رضایت از زندگی

متغیر	بهترین وضعیت		بدترین وضعیت		تفاضل سری زمانی	ضرب عملکرد در سری زمانی	ضرب سامرز			
	میزان	سال	میزان	سال			تأثیر گذاری		تأثیر پذیری	
							حکومت	مشارکت الکترونیک	حکومت	مشارکت الکترونیک
رضایت از زندگی	۷۴.۴	۲۰۲۲	۴۸.۸	۲۰۰۵	۲۵.۹	۰.۸۴۴	۰.۷۵۰	۰.۷۴۳	۰.۸۴۶	۰.۹۵۲

بررسی وضعیت شاخص رضایت از زندگی در سری زمانی ۲۰۰۴ الی ۲۰۲۲ در قطر حاکی از آن است که این شاخص دارای عملکرد مثبت مناسبی در روند مورد بررسی است و به همین دلیل نیز علاوه بر افزایش چشمگیر شاخص در انتهای بازه مورد بررسی نسبت به ابتدای آن، عملکرد آن نیز دارای ضریب مثبت بسیار قوی شده است. تعیین سال ۲۰۰۵ به عنوان بدترین عملکرد در سری زمانی و سال ۲۰۲۲ به عنوان بهترین عملکرد نیز دال بر همین امر است. ضریب سامرز مشخص شده که شاخص رضایت از زندگی متغیری تأثیرپذیر از حکومت باز و مشارکت الکترونیک بوده و ضریب تعیین مثبت بسیار بالایی از این دو شاخص داشته است؛ بنابراین بهبود شرایط شاخص حکومت باز و مشارکت الکترونیک تأثیر بسیار مناسبی بر شاخص رضایت از زندگی در قطر داشته است.

ج) سری زمانی حکومت باز و شفافیت

نمودار ۶- سری زمانی حکومت باز و شفافیت

روند بررسی شده در شاخص شفافیت در کشور قطر حاکی از آن است که این شاخص روند صعودی متوسطی را طی نموده اما در بخش عمده سری زمانی دارای وضعیت پایین تر از حکومت باز و مشارکت الکترونیک بوده است. وضعیت کیفی متغیر نیز حاکی از آن است که هرچند در آغاز در وضعیت اختلال فعالیت قرار داشته اما طی صعود در روند بررسی شده وضعیت بهتری را کسب نموده و به شرایط

فعالیت رسیده است. در مجموع شاخص شفافیت در قطر از وضعیت مناسبی برخوردار است و روند شاخص نیز حاکی از آن است که تلاش در جهت بهبود آن به انجام رسیده است.

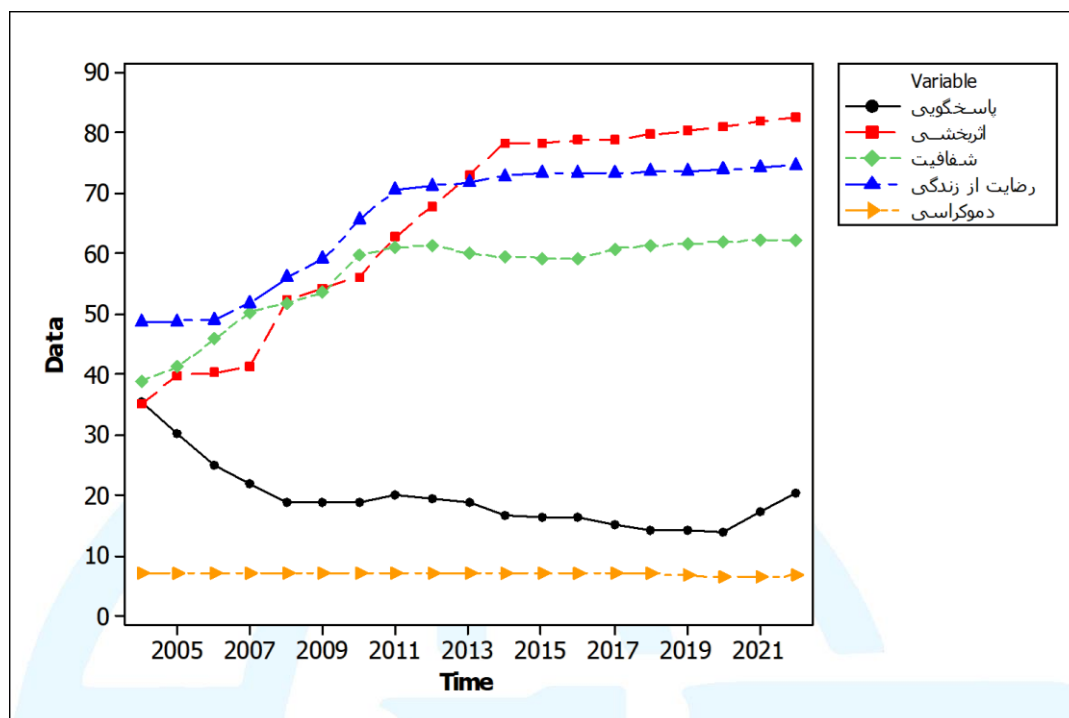
جدول شماره ۶- آزمون فرضیات حکومت باز و شفافیت

ضریب سامرز				ضریب عملکرد در سری زمانی	تفاضل سری زمانی (۲۰۲۲-) (۲۰۰۴)	بدترین وضعیت		بهترین وضعیت		متغیر
تأثیر پذیری		تأثیر گذاری				سال	میزان	سال	میزان	
مشارکت الکترونیک	حکومت باز	مشارکت الکترونیک	حکومت باز							
۰.۶۱۰	۰.۶۳۶	۰.۶۴۶	۰.۵۶۶	۰.۷۳۷	۲۳.۵	۲۰۰۴	۳۸.۹	۲۰۲۲	۶۲.۴	شفافیت

بررسی وضعیت شاخص شفافیت در سری زمانی ۲۰۰۴ الی ۲۰۲۲ در قطر حاکی از آن است که این شاخص دارای عملکرد مثبت مناسبی در روند مورد بررسی است و به همین دلیل نیز علاوه بر افزایش مناسب شاخص در انتهای بازه مورد بررسی نسبت به ابتدای آن، عملکرد آن نیز دارای ضریب مثبت بسیار قوی شده است. تعیین سال ۲۰۰۴ به عنوان بدترین عملکرد در سری زمانی و سال ۲۰۲۲ به عنوان بهترین عملکرد نیز دال بر همین امر است. ضریب سامرز مشخص شده که شاخص شفافیت متغیری تأثیرپذیر از حکومت باز و تأثیرگذار بر مشارکت الکترونیک بوده که ضریب تعیین مثبت میان این شاخص ها نیز در سطح مناسبی قرار دارد؛ بنابراین بهبود شرایط شاخص حکومت باز موجب ارتقاء شفافیت و پس از آن ارتقاء شفافیت موجب بهبود شاخص مشارکت الکترونیک در قطر شده است.

چ) سری زمانی دموکراسی و متغیرهای عملکرد حکومت

نمودار ۷- سری زمانی دموکراسی و متغیرهای عملکرد حکومت

جهت بررسی روند سایر متغیرهای پژوهش بر یکدیگر، رابطه میان آنها نیز مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول شماره ۶- آزمون فرضیات دموکراسی و متغیرهای عملکرد حکومت

نتیجه	ضریب ۲ بر ۱	ضریب ۱ بر ۲	متغیرها
رابطه معناداری وجود ندارد	-----	-----	دموکراسی (۱) - پاسخگویی (۲)
دموکراسی متغیر مستقل است	-۰.۴۷۵	-۰.۶۵۱	دموکراسی (۱) - اثربخشی (۲)
دموکراسی متغیر مستقل است	-۰.۳۰۸	-۰.۴۰۰	دموکراسی (۱) - رضایت از زندگی (۲)
دموکراسی متغیر مستقل است	-۰.۴۰۴	-۰.۶۶۷	دموکراسی (۱) - شفافیت (۲)
رابطه معناداری وجود ندارد	-----	-----	پاسخگویی (۱) - اثربخشی (۲)
رابطه معناداری وجود ندارد	-----	-----	پاسخگویی (۱) - رضایت از زندگی (۲)
رابطه معناداری وجود ندارد	-----	-----	پاسخگویی (۱) - شفافیت (۲)
اثربخشی متغیر مستقل است	۰.۵۷۸	۰.۹۴۹	اثربخشی (۱) - رضایت از زندگی (۲)
شفافیت متغیر مستقل است	۰.۸۳۸	۰.۶۵۹	اثربخشی (۱) - شفافیت (۲)
شفافیت متغیر مستقل است	۰.۷۴۴	۰.۵۸۶	رضایت از زندگی (۱) - شفافیت (۲)

دموکراسی اثر تعیین‌کننده منفی بر اثربخشی، شفافیت و رضایت از زندگی داشته است، به این معنی که جهت کاهش آثار عدم وجود دموکراسی در قطر، شاخص‌هایی که منجر جلب نظر مردم می‌گردد مورد توجه قرار گرفته و بهبود یافته‌اند. اثربخشی حکومت نیز تأثیر تعیین‌کننده بر رضایت از زندگی دارد و تأثیر بسزایی در رضایت از زندگی در قطر داشته است. همچنین شفافیت اثر تعیین‌کننده بر اثربخشی و رضایت از زندگی داشته است.

تحلیل روند قطر: حرکت در مسیر سند چشم‌انداز ۲۰۳۰

همان گونه که بررسی گردید، قطر تلاش مضاعفی در خصوص بهبود عملکرد شاخص حکومت باز و کیفیت حکمرانی به انجام رسانده است. آنچه در این خصوص اهمیت دارد ناظر به این امر است که آنچه در قطر در حال انجام است نه یک رویداد مقطعی و نه همبستگی کاذب است بلکه سیاست‌گذاری است که از سال ۲۰۰۸ به این سوی در برنامه چشم‌انداز ملی ۲۰۳۰ قطر بایست مشاهده نمود. به بیان دیگر، برنامه چشم‌انداز ملی ۲۰۳۰ سندی است که قطر برای تبدیل شدن به یک کشور پیشرفته و دارای توسعه پایدار از سال ۲۰۰۸ طراحی نموده است. این سند چشم‌انداز از چند جهت متوجه اقدامات در زمینه بهبود شیوه حکمرانی است: از یک سو تعهد حکومت قطر برای انجام اصلاحات داخلی را منعکس ساخته و از سوی دیگر تعهد آنها برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار در برنامه اهداف توسعه سازمان ملل را نمایان نموده است. در عین حال قطر تلاش دارد تا در مقایسه با دیگر کشورهای همسایه خود مانند عربستان و امارات که دارای برنامه چشم‌اندازی مانند قطر برای تبدیل به قدرت منطقه‌ای در ۲۰۳۰ هستند، دستاوردهای ملموس و سریع‌تری را داشته باشد؛ بنابراین، بهبود شرایط حکومت باز و کیفیت حکمرانی را بایست در نتیجه سیاست‌گذاری این کشور از سال ۲۰۰۸ دانست که در سند چشم‌انداز ملی ۲۰۳۰ درج شده است.

بر این اساس، حرکت قطر به سمت بهبود شاخص‌های کیفیت حکمرانی و حکومت باز در واقع سیاست‌گذاری آگاهانه است و رشد مثبت در حوزه‌هایی مثل مشارکت الکترونیک، اثربخشی، رضایت از زندگی و شفافیت نشان می‌دهد که حکومت قطر تلاش مستمری را آغاز نموده که از طریق کارآمدی، خدمات عمومی و ابزارهای دیجیتال، مشروعیت و رضایت عمومی را به دست آورده است. این حرکت را می‌توان نوعی «اقتدارگرایی کارآمد و دیجیتالی شده» نام نهاد که هر چند در شاخص پاسخگویی فاقد ارتقاء مستمر است لیکن از شاخص حکومت باز به‌عنوان ابزاری برای مدیریت رضایت اجتماعی استفاده می‌گردد و نوعی مشروعیت کارکردی را برای حکومت به ارمغان آورده است.

همچنان که عنوان گردید، این الگو شباهت زیادی به آنچه در ادبیات علوم سیاسی «اقتدارگرایی کارآمد» نام نهاده شده، دارد. قطر با سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های فناوری، خدمات الکترونیک و ارتقای شاخص‌های رفاهی، عملاً کارآمدی اداری را جانشین شاخص‌هایی مانند دموکراسی و پاسخگویی نموده است. در این میان، بهبود شفافیت و رضایت از زندگی نیز در خدمت تثبیت نظم سیاسی موجود قرار گرفته‌اند. شاخص حکومت باز نیز مثابه ابزار کنترل نرم به کار گرفته شده است؛ اگرچه در مدل‌های غربی، حکومت باز مکمل دموکراسی است و به تعمیق آن یاری می‌رساند، لیکن در قطر، حکومت باز ابزار نرم برای مدیریت جامعه و مهار مطالبات سیاسی است. این یعنی حکومت از شفافیت نسبی، فناوری دیجیتال و اثربخشی اداری برای تقویت اعتماد شهروندان خود استفاده می‌نماید. این مدل به تقویت مشروعیت کارکردی یاری رسانده و حکومت قطر نشان داده که می‌تواند با ارتقای کیفیت زندگی و کارآمدی، شکاف ناشی از فقدان دموکراسی را تا حدی جبران نماید.

نتیجه

آنچه امروزه در خصوص شیوه حکمرانی جهانی مورد توجه قرار گرفته، ایده حکومت باز است که از حیطه نظری فراتر رفته و به‌عنوان یک ابزار عملی در سراسر جهان نیز مورد استفاده قرار گرفته، زیرا بسیاری از نظام‌های سیاسی جهان با گرایش‌های دموکراتیک و غیر دموکراتیک در حال اجرای ابتکارات حکومت باز هستند. شفافیت، اثربخشی، مشارکت عمومی، همکاری و نوآوری فناورانه اجزای اصلی حکومت باز هستند. بررسی صورت گرفته در کشور قطر نیز تایید نمود که هر چند این کشور به لحاظ شاخص دموکراسی در شرایط استبدادی کامل قرار دارد، لیکن به کارگیری شاخص حکومت باز برای بهبود کیفیت حکمرانی در این کشور مؤثر واقع شده و سبب شده تا علی‌رغم نزول شاخص دموکراسی و حتی پاسخگویی، از طریق بهبود عملکرد متغیرهای ارائه خدمات به شهروندان، کیفیت حکمرانی خود را ارتقاء بخشد.

بر این اساس و بررسی موردی کشور قطر حاکی از آن است که حکومت باز می‌تواند مکانیسمی مؤثر برای تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد و خدمات باشد؛ راهی برای محافظت در برابر فساد و ارتقاء نحوه زیست شهروندان؛ و مسیری برای ایجاد ارزش عمومی و اعتماد به حکومت. با این حال، پارادوکس این است که اطلاعات بیشتر شهروندان در حکومت باز لزوماً منجر به تصمیمات بهتر، یا دموکراتیک‌تر نمی‌شود. با این وجود این موضوع مبرهن است که شرایط زیست سیاسی و اجتماعی در جهان امروز دستخوش دگرگونی قرار گرفته و به موازات آن نوآوری‌ها و اصلاحات در شیوه حکمرانی و اداره

عمومی اجتناب‌ناپذیر است. در حقیقت، همه تغییرات گاهی اوقات لزوماً توسط همه ذی‌نفعان به دلیل ساختارهای فرهنگی و ساختاری مورد تقدیر قرار نمی‌گیرد؛ بنابراین، ایجاد یک حکومت باز مستلزم تحولات قابل توجهی در بخش عمومی است. در واقع، دستیابی به شیوه حکمرانی منطبق با وضعیت موجود هر نظام سیاسی بدون محلی‌سازی برنامه‌های جهانی امکان‌پذیر نیست؛ از این رو، ضروری است که اهداف جهانی و اصول حکومت باز به سطح محلی منتقل شوند و آنچه بدون ایجاد اخلاق در نظام سیاسی می‌تواند موجب ارتقاء شیوه زیست شهروندان شود، مورد توجه قرار گیرد.

فهرست منابع

منابع فارسی

- ۱- خرمی، مصطفی (۱۳۸۶). تجزیه و تحلیل سری‌های زمانی با نرم‌افزار MINITAB ۱۴. مشهد: سخن‌گستر.
- ۲- ساعی، علی؛ غفاری، غلامرضا، و سرحدی، نرگس (۱۳۹۹). تحلیل رابطه ادراک از کیفیت حکمرانی و سرمایه اجتماعی، مطالعه موردی زنان شهر کرج. *مطالعات میان فرهنگی*، ۱۵ (۴۳)، ۳۴-۹.
- ۳- شفیعی، حسن (۱۳۹۰). سری‌های زمانی و پیش‌بینی‌های مشروط در علوم سیاسی. *فصلنامه تخصصی علوم سیاسی*، ۱۵ (۲)، ۸۳-۹۷.
- ۴- کریم‌پور، سیدعیسی؛ عابدینی، صمد، و عزیزخانی، اقباله (۱۴۰۰). مطالعه نقش کیفیت حکمرانی خوب در رفاه عمومی (مورد مطالعه: کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی و سازمان همکاری اقتصادی و توسعه). *مطالعات جامعه‌شناسی*، ۱۳ (۵۱)، ۴۷-۲۷.

منابع غیر فارسی

- 1- Albinali, Ali; Lock, Russell; Phillips, Iain (2023). Investigating the potential for open government data (OGD) in Qatar. Loughborough University. Conference contribution. <https://hdl.handle.net/2134/22225966.v1>
- 2- Alexopoulos, C., Rizun, N., & Saxena, S. (2024). The Moderating Effect of Gender and Academic Background in Open Government Data (OGD) User Adoption and Usage. *International Journal of Public Administration*, 1–12. **Doi:10.1080/01900692.2024.2327320**
- 3- Alkubaisi, A. (2019). An overview of open government data in developed countries: A comparison study between the state of Qatar & UK. *Multi-Knowledge Electronic Comprehensive Journal for Education and Science Publications*, 25 (3), 1-15.
- 4- Angiolillo, F., Lundstedt, M., Nord, M., & Lindberg, S. I. (2024). State of the world 2023: democracy winning and losing at the ballot. *Democratization*, 1–25. **Doi:10.1080/13510347.2024.2341435**
- 5- Arampatzi, E., Burger, M., Stavropoulos, S & van Oort, F. (2019). Subjective Well-Being and the 2008 Recession in European Regions: The Moderating Role of Quality of Governance, *International Journal of Community Well-Being*, 2 (2), 111 133.
- 6- Bernot, A., Tjondronegoro, D., Rifai, B., Hasan, R., Liew, A. W. C., Verhelst, T., & Tiwari, M. (2024). Institutional Dimensions in Open Government Data: A Deep Dive into Indonesia's

- Satu Data Initiative and Its Implications for Developing Countries. Public Performance & Management Review*, 1–31. **Doi:10.1080/15309576.2024.2377609**
- 7- Febriyanti, D., Widianingsih, I., Sumaryana, A., & Buchari, Rd. A. (2023). Information Communication Technology (ICT) on Palembang city government, Indonesia: Performance measurement for great digital governance. *Cogent Social Sciences*, 9(2).
Doi:10.1080/23311886.2023.2269710
 - 8- González-Bustamante, B., & Aguilar, D. (2023). Territorial patterns of open e-government: evidence from Chilean municipalities. *Political Research Exchange*, 5(1).
Doi:10.1080/2474736X.2023.2194369
 - 9- Huber, F., Ponce, A., Rentocchini, F., & Wainwright, T. (2022). The wealth of (Open Data) nations? *Open government data, country-level institutions and entrepreneurial activity. Industry and Innovation*, 29(8), 992–1023. **Doi:10.1080/13662716.2022.2109455**
 - 10- Iuliano, G., Cuadrado-Ballesteros, B., & Bisogno, M. (2024). Citizens' e-participation in the digital world: empirical insights from Europe. *Public Money & Management*, 1–10.
Doi:10.1080/09540962.2024.2329709
 - 11- Kurmanov, B., & Knox, C. (2022). Open government and citizen empowerment in authoritarian states. *Journal of Eurasian Studies*, 13(2), 156-171.
Doi:10.1177/18793665221104118
 - 12- Leone de Castris, A. (2024). Types of Platform Transparency: An Analysis of Discourse Around Transparency and Global Digital Platforms. *Public Integrity*, 1–15.
Doi:10.1080/10999922.2024.2304741
 - 13- Li, H. (2022). Li, Handi, Transparency for Authoritarian Stability: Open Government Information and Contention with Institutions in China. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4069885> or **doi:10.2139/ssrn.4069885**
 - 14- Lin, F (2020). Authoritarian Transparency: A Comparative Survey on Open Government Information Regulations in China. In book: HANDBOOK ON PUBLIC POLICY AND PUBLIC ADMINISTRATION IN CHINA, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4080879>
 - 15- Özkan, O., Alp, S., Özer, Ö., & Kambur, E. S. (2023). Health Literacy, Healthy Aging and Life Satisfaction. *Activities, Adaptation & Aging*, 1–15.
Doi:10.1080/01924788.2023.2291630
 - 16- Paanakker, H., Masters, A., & Huberts, L. (2020). *Quality of Governance: Values and Violations*, Cham: Palgrave Macmillan.
 - 17- Park, C. H., & Kim, K. (2022). Exploring the Effects of the Adoption of the Open Government Partnership: A Cross-Country Panel Data Analysis. *Public Performance & Management Review*, 45(2), 229–253. **Doi:10.1080/15309576.2022.2042703**
 - 18- Peters, B. G. (2023). Public administration in authoritarian regimes. *Asia Pacific Journal of Public Administration*, 45(1), 7–15. **Doi:10.1080/23276665.2023.2169820**
 - 19- Wandaogo, A. (2022). Does digitalization improve government effectiveness? Evidence from developing and developed countries. *Applied Economics*, 54(33), 3840–3860.
Doi:10.1080/00036846.2021.2016590
 - 20- Wirtz, B. W., Becker, M., & Weyerer, J. C. (2022). Open Government: Development, Concept, and Future Research Directions. *International Journal of Public Administration*, 46(12), 797–812. **Doi:10.1080/01900692.2021.2019273**
 - 21- Xu, C., Chen, Y., & Dai, J. (2024). Open government data and resource allocation efficiency: evidence from China. *Applied Economics*, 1–18. **Doi:10.1080/00036846.2024.2331430**